

	<p><i>Verantwoording:</i> <i>Bij deze analyse van de verkiezingsprogramma's is gekeken welke concrete maatregelen partijen op het onderwerp digitale innovatie voorstellen. Maatregelen zijn hier letterlijk weergegeven, op de volgorde zoals verwoord in het programma.</i></p>
<p>Nieuwe kennis</p>	<p>Het is belangrijk dat het onderwijs met de tijd meegaat. Taal, rekenen en kennis blijven van belang, maar we zien dat digitale vaardigheden als programmeren, sociale vaardigheden als samenwerken en ook zelfredzaamheid aan belang winnen in het leven. D66 wil dat alle leerlingen op school werken aan deze vaardigheden, bijvoorbeeld door maatschappelijke stages in het voortgezet onderwijs. Onze plannen om bijvoorbeeld programmeren op te nemen in het basisonderwijs worden breed gesteund. In de praktijk zien we echter dat verandering traag gaat. Gelukkig zijn er veel initiatieven die buitenschools georganiseerd worden. CoderDojo bijvoorbeeld. Dit is een project dat in veel Nederlandse steden wordt opgezet en georganiseerd door vrijwilligers. Kinderen van zeven tot zeventien leren hier programmeren, websites bouwen, apps ontwikkelen en meer. Om leraren in staat te stellen dit onderwijs ook te kunnen te verschaffen moet hiervoor aandacht zijn op lerarenopleidingen en in het bijscholingsaanbod. Onderwijs gaat niet alleen over het bijbrengen van arbeidsmarktvaardigheden. Er wordt ook gewerkt sociaal-emotionele ontwikkeling, aan bewustwording van burgerschap, hoe het politiek bestel functioneert en wat rechten en verantwoordelijkheden van individuen zijn. Maar ook van de privacy- en veiligheidsrisico's van de digitale samenleving. En er wordt geïnvesteerd in culturele en seksuele vorming, waaronder seksuele weerbaarheid en seksuele diversiteit. En is er aandacht voor begrip van gezamenlijke geschiedenis, inclusief bijvoorbeeld de zwarte bladzijdes van kolonialisme en slavernij. D66 is voorzichtig met van bovenaf opgelegde onderwijsmoden, maar het onderwijs mag niet stilstaan. Kleinschalig praktijkonderwijs voorkomt uitval en ontwikkelt talenten. Het krijgt structureel een plek in het onderwijssysteem en met de meesterproef een formele erkenning. We willen dat leraren, maar ook ouders, leerlingen en bedrijven vroegtijdig worden betrokken bij vernieuwingen in het onderwijs. Iedereen verdient een gezonde en duurzame leeromgeving. Scholen zijn het praktijkvoorbeeld voor leerlingen als het gaat om een duurzaam en vernieuwend Nederland. Scholen krijgen de ruimte en middelen om dit te bieden. (p. 14)</p>
<p>Laaggeletterdheid</p>	<p>Het is steeds moeilijker mee te komen in onze samenleving als je niet goed kunt lezen of schrijven. 2,5 miljoen Nederlanders zijn laaggeletterd. Met onze plannen voor vroeg- en voorschools onderwijs, brede buurtscholen en uitmuntende leraren zullen we de instroom van jonge laaggeletterden sterk terugdringen ten opzichte van de huidige 14%. D66 wil ook investeren in laaggeletterden die de school al verlaten hebben. D66 wil de middelen die gemeenten nu krijgen uitbreiden. Zo kunnen gemeenten taalcurricula inkopen, investeren in bibliotheken en taalhuizen of in andere vormen van taalonderwijs. Ook digitale kennis wordt belangrijker: steeds vaker wordt gevraagd iets via internet te regelen, en bij veel banen moet men kunnen omgaan met computers.</p>

	<p>Sommige mensen kunnen deze ontwikkelingen niet bijbenen en hebben daardoor moeite mee te komen. D66 wil ook deze digitale laaggeletterdheid bestrijden. Het voorkomen en het bestrijden van laaggeletterdheid bevordert gelijke kansen voor iedereen en stimuleert een leven lang leren. (p. 16)</p>
<p>Digitaal onderwijs</p>	<p>Het onderwijs zit middenin een digitale revolutie. Nieuwe digitale lesmethoden kunnen een positief effect hebben op zowel de effectiviteit van de lesmethoden als de tijdsbesteding van de leraar. Digitale kennisdeling, leren op afstand, Massive Open Online Courses, digitaal toetsen, digitaal bijscholen vormen een rijke aanvulling op de huidige vormen van onderwijs. D66 wil dat Nederlandse onderwijsinstellingen deze ontwikkelingen omarmen en leraren scholen hiermee om te gaan. Er zullen daarbij altijd een aantal instellingen vooroplopen, ook internationaal, en dat moedigen wij aan. Met alle instellingen samen moet, het liefst op Europese schaal, gewerkt worden aan de officiële erkenning van online vakken en studies. (p. 20)</p>
<p>Auteursrecht</p>	<p>D66 vindt het belangrijk dat een eerlijk deel van opbrengsten terecht komt bij artiesten en makers, ook bij exploitaties online. Het auteursrecht moet auteurs en artiesten in staat stellen mee te delen in het vruchtgebruik van hun werk en daarnaast de toegankelijkheid van beschermde werken faciliteren. De digitale ontsluiting en open gebruik van collecties van erfgoedinstellingen en musea worden door het huidige auteursrecht tegengewerkt. D66 is daarom voorstander van invoering van een digitaal leenrecht, wettelijke ondersteuning van 'extended collective licensing' en een fundamentele hervorming van het Europese Auteursrecht online. (p. 25)</p>
<p>Klimaat en nieuwe technologie</p>	<p>We moeten er rekening mee houden dat het doel van de klimaatpolitiek – een uiteindelijke temperatuurstijging op aarde die ruim beneden de 2 graden blijft – niet zal worden gehaald met de nu ingezette instrumenten; de energietransitie. Daarom moeten we niet alleen de uitstoot van CO2 verminderen, maar ontkomen we er ook niet aan om op grote schaal tevens technologieën in te zetten die CO2 opvangen uit de atmosfeer en onschadelijk maken. Het vergt intensief wetenschappelijk onderzoek om de afwegingen tussen alle oplossingen op een correcte manier te kunnen maken. D66 wil dat Nederland hier naar vermogen aan bijdraagt (p. 32)</p>
<p>Basisinkomen</p>	<p>Wij bieden ruimte aan gemeenten om te experimenteren met de uitvoering van de bijstand. In initiatiefgemeenten Groningen, Utrecht, Wageningen, Leeuwarden en Tilburg zijn al interessante voorstellen voor experimenten gedaan. Daar ontwikkelt de bijstand zich meer en meer tot een gerichte vorm van basisinkomen.</p> <p>D66 ondersteunt de principes die ten grondslag liggen aan deze experimenten: gelijke kansen, vertrouwen en meer ruimte voor eigen keuzes en ondernemerschap. Daarnaast kan een basisinkomen de grote complexiteit van het stelsel van sociale zekerheid verminderen. De gemeentelijke experimenten leveren nuttige ervaringen op, die in combinatie met (internationaal) onderzoek in de komende kabinetsperiode duidelijkheid moeten verschaffen over de haalbaarheid en wenselijkheid van de invoering van een basisinkomen in Nederland. D66 vindt het onacceptabel als mensen die in een kwetsbare positie zitten, vastlopen in bureaucratie. Brieven van bijvoorbeeld</p>

	<p>Belastingdienst en uitkeringsinstanties zijn vaak onleesbaar of verwarrend voor de 2,5 miljoen laaggeletterden die Nederland telt. En, nog belangrijker: gebaseerd op wantrouwen en dus op veel controle en verantwoording. Klare taal en een positief mensbeeld moeten de uitgangspunten in de communicatie van overheidsinstanties zijn. (p. 57)</p>
Innovatie en ondernemerschap	<p>D66 wil dat er innovatiegelden komen om maatschappelijk relevante instituten, zoals scholen, universiteiten, zorginstellingen, openbaar vervoer en energiebedrijven, te laten experimenteren met nieuwe digitale modellen. Daarnaast worden er wegen gezocht om de beschikbare hoeveelheid durfkapitaal voor start-up's en scale-up's te vergroten en te zorgen dat deze partijen hun weg beter kunnen vinden naar het durfkapitaal dat pensioenfondsen al voor hen gereserveerd hebben.</p> <p>Ondernemers bouwen niet allemaal aan de nieuwe Uber of TomTom. Veel ondernemers starten activiteiten in dienstverlening, in horeca, in zorg, in bouw, in duurzame maakindustrie. Voor al deze ondernemers wil D66 de ruimte om te ondernemen en toegang tot de middelen om te slagen.</p> <p>Aangezien maar liefst de helft van alle werknemers werkt bij een familiebedrijf, wil D66 dat innovatie en ondernemerschap ook bij deze bedrijven gestimuleerd wordt. Daarbij wordt er gekeken naar de gevolgen voor familiebedrijven bij de invoering van nieuwe regelgeving. Met deze maatregelen bouwen we aan een cultuur en mentaliteit van ondernemerschap.</p> <p>D66 wil het topsectorenbeleid kritisch herzien en verder bouwen op het steeds beter functionerende overleg tussen onderwijs, overheid en bedrijfsleven. Innovatie rond maatschappelijk urgente keuzes staat voor D66 centraal en niet langer het behoud of de belangen van gevestigde sectoren. D66 wil dat nieuwe spelers en MKB de kans krijgen om in dit systeem mee te doen, naast de grote partijen die tot nu toe de topsectoren domineren. Daarom wil D66 ook de financieringsmogelijkheden binnen het fundamenteel vernieuwde topsectorenbeleid aanpassen, zodat er meer ruimte komt voor onderzoek, ondernemerschap en MKB, door bijvoorbeeld de huidige TKI-toeslag te verruimen. (p. 64-65)</p>
Steden en regio's	<p>De Europese en Nederlandse overheid creëren vooral de randvoorwaarden voor economische groei en zetten kaders en richting op hoofdlijnen. De groei zelf wordt het beste aangejaagd en ondersteund in stad en regio. Daar bevinden zich de netwerken van bedrijven, universiteiten en scholen. Daar kan innovatie worden gestimuleerd en ontstaan economische clusters. De Brainport regio rond Eindhoven, Food Valley rond Wageningen, de biomedische activiteiten in Leiden, de WaterCampus in Leeuwarden, de Energy Valley rond Groningen, de Security Delta rond Den Haag, het Science Park in Utrecht en de digitale positie van Amsterdam zijn slechts voorbeelden van de kracht van deze clusters. D66 wil dat regio's de ruimte krijgen het voortouw te nemen in het aanjagen van succesclusters, mits zonder schaarse middelen te versnipperen. Dat vraagt om ruimte voor experimenten. Bijvoorbeeld op het vlak van samenwerking tussen bedrijfsleven, beroepsonderwijs en uitkeringsinstanties. Maar ook op het gebied van ruimtelijke ordening en het gebruik van bestaande</p>

	<p>gebouwen en infrastructuur, bijvoorbeeld door het stimuleren van lokale experimenten met flexibele bestemmingsplannen, om nieuwe en gemengde functies in bestaande gebouwen mogelijk te maken.</p> <p>Onderwijs- en kennisinstellingen moeten om deze clusters te versterken de ruimte krijgen ook buiten de vestigingsplaats onderwijs te geven. D66 wil dat de grensregio's meer ruimte krijgen om belemmeringen voor samenwerking over de grens op het gebied van arbeidsmarkt, onderwijs en gezondheidszorg weg te nemen.</p> <p>Voor een succesvolle gebiedsontwikkeling is een uitnodigende overheid essentieel. D66 wil dat de overheid ruimte geeft voor lokale initiatieven en deze stimuleert. Door spelregels en heldere ruimtelijke kaders op te stellen, leidt de overheid deze initiatieven in het algemene belang in goede banen (p. 65)</p>
<p>Publieke investeringsbank</p>	<p>D66 kiest de komende jaren voor een investeringsplan in de economie van de toekomst. Zo investeert D66 in de komende kabinetsperiode fors in onderwijs en kennis & innovatie. Bijvoorbeeld in docenten in het onderwijs, in beter beroepsonderwijs, in meer fundamenteel- en toegepast wetenschappelijk onderzoek en in een leven lang leren en kansen voor iedereen.</p> <p>Daarnaast zijn wat D66 betreft de komende jaren grote investeringen nodig in de groene infrastructuur in Nederland. Concreet gaat het dan bijvoorbeeld om investeringen in een slim elektriciteitsnetwerk ('smart grid'), in energiebesparing bij scholen, kantoren en woningen, in laadpalen voor elektrische auto's, in het gebruik van restwarmte van de industrie, en de aanleg van de productie van duurzame energie, bijvoorbeeld windparken op zee. Deze investeringen zijn nodig om een schone en duurzame economische groei te realiseren. In gebiedsontwikkeling zien we nieuwe spelers, zoals coöperaties, die zelf bouwen, exploiteren, energie produceren en zorg (willen) leveren, maar zonder publieke investeringsbank tegen financieringsvraagstukken aanlopen.</p> <p>Ook voor de digitale infrastructuur in Nederland zijn extra investeringen noodzakelijk. Van supercomputers tot kabels in de grond. De digitale economie wordt steeds belangrijker voor de maatschappij. Denk bijvoorbeeld aan nieuwe behandeltechnieken in de zorg, de productie in bedrijven via 3D-printen, of voor de ontwikkeling van ict- en internetvaardigheden in de opleidingen.</p> <p>Blockchaintechnologie kan ons leven, en dat van bedrijven, makkelijker, veiliger en goedkoper maken. De overheid kan via de publieke investeringsbank een belangrijke impuls geven aan deze ontwikkeling door samen met bedrijven en wetenschappelijke instellingen te experimenteren.</p> <p>Het geld voor deze investeringen is er. Binnen de overheidsbegroting is het mogelijk om, binnen de kaders van gezonde en verantwoorde overheidsfinanciën, de komende jaren direct gericht te investeren in onderwijs, kennis & innovatie. Daarnaast is er veel privaat kapitaal, bijvoorbeeld bij pensioenfondsen en andere institutionele beleggers, op zoek naar zinvolle investeringsprojecten. Er is dan ook een groot potentieel om maatschappelijke investeringen in de Nederlandse economie los te trekken. Helaas gebeurt dit in de praktijk te weinig. Ook binnen de rijksbegroting zijn budgetten beschikbaar die op dit moment nog onvoldoende worden gebruikt, bijvoorbeeld voor energiebesparing</p>

	<p>bij scholen, gebouwen en huizen. Deels komt dit omdat de bestaande overheidsregelingen en publieke financieringsinstellingen, zoals de investeringspotjes, sectorbanken en waarborgfondsen, te versnipperd zijn, langs elkaar heen werken en te weinig oog hebben voor de nieuwe maatschappelijke uitdagingen. Daarom wil D66 een nieuwe publieke financieringsbank oprichten. Daarbij koppelen we de bestaande kennis en budgetten van de overheid aan geld dat bijvoorbeeld beschikbaar is bij pensioenfondsen om te investeren in de Nederlandse economie, waarbij we de huidige versnippering sterk terug dringen en zorgen voor doorzettingsmacht. In landen om ons heen is de afgelopen jaren al ervaring opgedaan met dergelijke instellingen, bijvoorbeeld de KfW in Duitsland of de Green Investment Bank in het Verenigd Koninkrijk. Met een dergelijke instelling kan bovendien beter worden aangesloten bij de Europese initiatieven om maatschappelijke investeringen te stimuleren, zoals via het Europese Fonds voor Strategische Investerings (EFSI). De combinatie van publieke en private investeringen in onderwijs, kennis & innovatie, de digitale economie en de transitie naar een wereld van duurzame en schone energie, zijn belangrijk voor het toekomstig verdienvermogen van de Nederlandse economie, en zorgen voor een schone en duurzame economische groei. (p. 68-69)</p>
Digitale infrastructuur	<p>D66 wil dat Nederland vooroploopt met een digitale infrastructuur met de snelste netwerken, dataopslag en internetknooppunten, zowel in de stad als in het buitengebied. Investeerders worden aangetrokken en bureaucratische barrières afgebouwd. Zo kunnen steden zich ontwikkelen tot 'smart cities' en een voortrekkersrol vervullen op het gebied van innovatie, gezondheid en duurzaamheid. Netneutraliteit wordt ook in de toekomst gewaarborgd.</p> <p>Behalve in technische infrastructuur moet Nederland ook investeren in technische vaardigheden. In het reguliere onderwijs nemen digitale vaardigheden en databewustzijn een belangrijke plaats in en in het kader van het leven lang leren wordt iedereen de mogelijkheid geboden digitaal vaardig te worden en te blijven. Regels voor Europese staatssteun moeten aangepast worden om lokale overheden meer ruimte te bieden om snel internet aan te leggen (p. 70)</p>
Digitale Europese Markt	<p>Er zijn nog te veel barrières voor digitaal ondernemerschap over landsgrenzen heen. Daardoor profiteert Europa, en Nederland in het bijzonder, onvoldoende van onze grote thuismarkt. Wij willen dat Nederland een leidende rol speelt binnen Europa in het zekerstellen van één digitale markt binnen de EU. Dat vraagt vooral om het wegnemen van praktische barrières rond productbezorging, productgaranties, btw-heffing, eenvoudig rekeningen sturen en laten betalen en het toelaten van dienstverleners op de markt. Maar het gaat ook om meer ingewikkelde zaken zoals een auteursrecht dat dezelfde spelregels heeft in alle Europese landen en waar het verkrijgen van lokale rechten op één plek geregeld kan worden. Met speciale Europese regelingen voor gebruik van inhoud voor maatschappelijke doelen, zoals onderwijs en toegang tot cultureel erfgoed. Ook zijn Europa-brede regelingen nodig voor andere digitale innovaties, zoals aansprakelijkheid bij zelfrijdende voertuigen en regelgeving voor digitale financiële dienstverlening.</p>

	Die digitale Europese markt moet vervolgens vooral ook werken voor de consument. D66 wil daarom zekerstellen dat de digitale wereld niet door enkele spelers wordt gedomineerd door binnen Europa te vechten voor een gelijk speelveld voor alle spelers en het voorkomen van machtsmisbruik door digitale platformen. Daarom wil D66 dat digitale grenzen binnen de EU (geo-blocking) verdwijnen. (p. 71)
Digitaal MKB	Digitale kansen zijn zeker niet beperkt tot nieuwe bedrijven. Het mkb vormt het hart van de Nederlandse economie waar, naast een groot aantal koplopers, nog veel te veel bedrijven de kansen van een digitale economie in Nederland, Europa en daarbuiten, onvoldoende omarmen. Uiteindelijk moeten deze bedrijven zelf in actie komen, maar de overheid kan, naast het waarborgen van toegankelijke markten en een topinfrastructuur, bewustwording en experimenten aanjagen. (p. 71)
Consumentenbescherming	D66 wil dat maatregelen rond consumentenbescherming ook gelden voor software. Alhoewel er een ISO-norm voor software is, is de aansprakelijkheid bij fouten of fraude vaak niet duidelijk. D66 wil dat bedrijven aansprakelijk gesteld kunnen worden voor slechte software. Hierbij geldt een brede definitie van software in de hele dataverwerkingsketen, dus ook software in apparaten, apps en bots en zelflerende software. Software moet een redelijke garantietermijn (p. 71)
Onderzoek	D66 wil dat onderzoek in vooruitstrevende technologische ontwikkelingen, zoals artificiële intelligentie, het Internet of Things, Industrie 4.0, 3D-printing en robots gestimuleerd wordt, zowel in toegepast als in meer fundamenteel onderzoek. Daarbij bouwen we op nauwe relaties tussen onderwijs en bedrijfsleven. We stimuleren onderzoek naar het versterken van democratie, rechtsstaat, openbaar bestuur en burgerparticipatie met behulp van data technologie
Digitale Overheid	De overheid moet zelf vooroplopen in de digitalisering van haar diensten zonder daarbij het menselijke contact te verliezen. Technologie en internet krijgen een centrale rol in het kabinetsbeleid. De inkoop en aanbesteding van ICT wordt geprofessionaliseerd. D66 onderschrijft de adviezen van de tijdelijke commissie ICT-projecten. Maar de wijze waarop het kabinet het Bureau ICT-toetsing (BIT) heeft ingericht, is niet goed, omdat onafhankelijke toetsing nu onmogelijk is. Dit moet alsnog geregeld worden. Daarnaast zal de BIT-toets ook moeten worden uitgebreid om nadrukkelijk te toetsen wat de effecten van ICT-projecten zijn op grondrechten zoals privacy. Verder moet de ICT-kennis bij de rijksoverheid snel worden verbeterd en moet standaard gekozen worden voor open source software, zodat de afhankelijkheid van leveranciers afneemt, tenzij er zwaarwegende argumenten zijn om dit niet te doen. Software die de overheid zelf ontwikkelt wordt in de regel vrijgegeven als open source. Om voorop te kunnen lopen en snel te kunnen inspelen op de behoefte van burgers en bedrijven, is het nodig dat de Nederlandse overheid vaker inzet op flexibele (agile) softwareontwikkeling. Alle niet persoonlijke of gevoelige overheidsdata moet worden ontsloten als open data. Informatiebestanden die met belastinggeld zijn aangelegd moeten vrij toegankelijk zijn. Dit maakt niet alleen controle op de overheid makkelijker, maar leidt ook tot innovaties. Denk aan apps als Buienradar of apps waarmee je de actuele positie van treinen kunt zien,

	<p>zodat je weet wanneer een trein vertraagd is. Als er hierdoor sprake is van ernstige marktverstoring, kunnen bestaande marktpartijen compensatie krijgen. Hetzelfde geldt voor semipublieke organisaties, zoals het handelsregister van de Kamer van Koophandel. Natuurlijk worden daarbij persoonsgegevens van zzp'ers niet zomaar vrijgegeven. Mensen moeten te allen tijde tegen misbruik worden beschermd. Big data biedt veel mogelijkheden voor wetenschappelijk onderzoek. D66 wil die mogelijkheden benutten, uiteraard met oog voor de privacy van mensen en patiënten (p. 72)</p>
Beleid technologie en Internet	<p>De digitale agenda raakt vele beleidsterreinen en departementen. Dat vraagt om coördinatie. D66 wil dat de regering een Digitale Driehoek voor technologie- en internetbeleid vormt, bestaande uit de ministeries van Binnenlandse Zaken, Justitie en Economie en Technologie, waarbij ook de digitale markt en digitale handel op de agenda staan. Naast deze drie ministeries zijn er vijf sterke en onafhankelijke toezichthouders: het NCSC (cybersecurity), de CTIVD (inlichtingendiensten), het BIT (projecttoetsing), de AP (persoonsgegevens) en de ACM (mededinging). Op basis van de aanbevelingen van het WRR-rapport 'iOverheid' uit 2011 wordt een iPlatform ingesteld waar burgers en organisaties kritisch kunnen reflecteren op de digitale samenleving en er komt een jaarlijkse bespreking van de relatie tussen technologie en grondrechten, zoals privacy, in beide Kamers, die wordt voorbereid door een speciale commissie. (p. 73)</p>
Nieuwe arbeidsmarkt	<p>Door de digitale transitie zal de economie fundamenteel van karakter veranderen. Banen in de productie verdwijnen, terwijl de kenniseconomie en platformeconomie groeit. Automatisering en robotisering maken productie steeds efficiënter, een beweging die al vele generaties plaatsvindt. Ook hoogwaardige arbeid wordt deels door automatisering of artificiële intelligentie vervangen en de maakindustrie wordt steeds technisch complexer. Er zullen andere vaardigheden worden gevraagd. Dit kan al op korte termijn grote consequenties voor de arbeidsmarkt en specifieke beroepen hebben. Het proberen innovatie tegen te houden is geen antwoord. Er zullen banen verdwijnen, maar ook weer nieuwe banen terugkomen. Zo hebben bijvoorbeeld bij NedCar in Born of Philips in Drachten duizenden mensen een baan, doordat robots de productie van auto's en scheerapparaten in Nederland juist rendabel houden. D66 zet in op een economie en arbeidsmarkt waarin mensen wendbaar en weerbaar zijn en waar het eenvoudig is nieuwe werkgelegenheid te creëren. Dit gaat niet vanzelf. Het vraagt onder andere om een leven lang leren waarin we investeren in het opbouwen van nieuwe digitale vaardigheden, maar ook aandacht hebben voor de mensen die moeite hebben met de snelle ontwikkelingen en mensen die hun baan verliezen. Er moet ruimte zijn voor experimenten met nieuwe vormen van werkverdeling (p. 73)</p>
Fintech	<p>Er is nog te weinig concurrentie in de bankensector, de Nederlandse markt wordt gedomineerd door drie grote banken. Hoge leenrentes en lage spaarrentes, als gevolg van minder concurrentie, gaan ten koste van de consument en het bedrijfsleven. D66 wil dat het mogelijk wordt om een bankrekeningnummer inclusief alle bijbehorende klantdata te behouden bij het overstappen naar een andere bank. Op die manier kunnen consumenten en ondernemers makkelijker overstappen, als ze</p>

	<p>ontevreden zijn. Met name kleine ondernemers zijn nu sterk afhankelijk van hun huisbank. D66 wil dat zij dezelfde bescherming krijgen in de wet als consumenten, zodat zij kunnen vertrouwen dat banken in hun belang handelen. Niet alleen de klanten moeten banken uitdagen. Ook nieuwe spelers moeten de ruimte krijgen om de gevestigde orde uit te dagen. Technologische innovatie in de financiële dienstverlening (FinTech) biedt nieuwe mogelijkheden. Toetreding van FinTech startups kan de diversiteit van de financiële sector vergroten, waardoor de afhankelijkheid van de sterk geconcentreerde bankensector minder wordt. Het is voor nieuwe spelers nu nog te lastig om een vergunning te krijgen van de toezichthouder, daarom wil D66 een lichter toezichtregime voor startups. Bij kleinschalige initiatieven zijn de publieke risico's kleiner en is er ruimte voor een zogenaamde 'bankvergunning-light' en kleinschalige experimenten. Waar grootbanken in het belang van klanten willen innoveren, kan de toezichthouder hen ook ruimte geven. (p. 77)</p>
Schoon vervoer	<p>Wij willen dat er vanaf 2025 (in de hele EU) alleen nog emissieloze voertuigen bijkomen. De markt moet betaalbare auto's ontwikkelen, maar de overheid moet ervoor zorgen dat de randvoorwaarden voor snelle groei van elektrisch en ander schoon verkeer aanwezig zijn, bijvoorbeeld door het snel uitbreiden van laadpalen en snellaadpunten. De (lokale) overheid neemt daarin actief de leiding en met provincies werkt het rijk aan oplossingen langs snelwegen. Daarbij zorgt de overheid ervoor dat bij alle overheidsgebouwen voldoende laadpalen zijn geplaatst.</p> <p>Al het OV rijdt op groene stroom of waterstof en bussen zijn in 2020 emissievrij door dit als voorwaarde in aanbesteding op te nemen. We nemen afscheid van dieseltreinen.</p> <p>Experimenten met duurzame bezorgdiensten voor internetbestellingen bevorderen we – nu al zorgen we dat deze groeiende sector duurzaam wordt.</p>
Smart Mobility	<p>De overheid, nationaal en lokaal, moet zich als gevolg van smart mobility, zoals zelfrijdende vervoermiddelen, gaan voorbereiden op een toekomst waarin parkeerplaatsen, trams, bussen, treinen en wellicht eigen autobezit minder van belang of fundamenteel anders van aard worden.</p> <p>Dat vraagt om slimme vervoersystemen die klaar zijn voor de toekomst. En het vraagt om een andere, meer flexibele manier van investeren in infrastructuur, omdat met name grote investeringen in infrastructuur met lange levensduur een kritische toets behoeven. Verder wil D66 dat netneutraliteit in de toekomst ook geldt in het verkeer.</p> <p>D66 is voorstander van Europese regelgeving voor de veilige integratie van drones in het Europese en Nederlandse luchtruim. De maatschappelijke voordelen van de inzet van civiele drones kunnen groot zijn, mits de veiligheid en de privacy- en gegevensbescherming geborgd zijn. Extra inzet op handhaving is noodzakelijk.</p>
eHealth	<p>De gezondheidszorg staat bol van innovatie. Innovatie helpt de kwaliteit van zorg te verhogen, maakt preventie en het leven met aandoeningen draaglijker en kan ook zorgkosten helpen verlagen. D66 wil dat Nederland vooroploopt met zorginnovatie. D66 wil zorgaanbieders stimuleren om meer gebruik te maken van eHealth-oplossingen, zoals</p>

	<p>patiënten portalen en apps. Waar nodig wordt ruimte gemaakt voor experimenten, bijvoorbeeld wanneer uitwisseling van (patiënt-)informatie nodig is. Onder voorwaarden staan we privaat kapitaal toe in innovatieve zorg, mede omdat nieuwe toetreders een belangrijke bron van innovatie kunnen zijn. Een fonds voor zorginnovatie, gericht op grote doorbraken, zou nieuwe aanbieders moeten ondersteunen. Patiënten en hun vertegenwoordigers moeten nauw betrokken worden bij innovatie. Ook procesinnovaties die leiden tot kwaliteitsverbetering of kostenverlaging verdienen aandacht.</p> <p>Om gezondheidsrisico's te beheersen is er sprake van een toelatingstoets voor nieuwe geneesmiddelen door het College ter beoordeling van geneesmiddelen (CBG). D66 wil dat het CBG ook de toelating van nieuwe hulpmiddelen beoordeelt. Het toetsingskader mag, zeker voor levensreddende middelen, geen onnodig vertragende factor vormen. (p. 105)</p>
<p>Eigendom persoonlijke gegevens</p>	<p>D66 wil dat de consument eigenaar is van zijn persoonlijke gegevens. Geef mensen inzage in welke gegevens door wie en voor welke doeleinden worden gebruikt. Als eigenaar van je persoonsgegevens moet je deze altijd kunnen inzien, aanpassen en wissen. Verzamelde gegevens blijven zo eigendom van de gebruiker en mogen niet zomaar worden gedeeld of doorverkocht. Naast de verzameling van gegevens zullen consumenten ook inzicht moeten krijgen in de analyse van data en het gebruik van die analyses. Juist omdat we als consument en burger vaak verplicht worden om gegevens te overleggen, is het van belang dat duidelijk is welke gegevens bij wie en voor welk doel bekend zijn. Dit eigendom kan vorm krijgen in een doorontwikkeling en uitbreiding van MijnOverheid, zoals dat ook in Denemarken al bestaat.</p> <p>D66 wil dat bij de ontwikkeling van de nieuwe elektronische identiteit mensen en hun belangen, zoals privacy, centraal staan. Door pseudo-identiteiten te ontwikkelen, kunnen mensen zich anoniem identificeren. Door open technologie zijn protocollen, code en standaarden te controleren. D66 wil dat mensen altijd voor meerdere dienstverleners kunnen kiezen en deze dienst zelf mogen aanbieden. Het toezicht op dienstverleners laat de overheid niet over aan derden. (. 125)</p>
<p>Europese dataproductie</p>	<p>Van internetgebruikers worden grote hoeveelheden gegevens verzameld. D66 wil dan ook dat de recentelijk aangenomen Europese verordening voor dataproductie streng zal worden nageleefd en gehandhaafd. Aanbieders van digitale diensten moeten open zijn over verzamelde gegevens en de beveiliging daarvan, doelbinding beter respecteren, zorgen voor leesbare privacy voorwaarden en actiever informeren over standaardinstellingen. Voorkom datadiscriminatie en geef inzicht in de gevolgen van algoritmen, vergelijkbaar met de bijsluiters van een medicijn. Platforms zijn niet verantwoordelijk voor wat hun gebruikers doen. D66 wil niet dat bedrijven actief inhoud verwijderen zonder dat dit snel en efficiënt kan worden aangevochten. Daarnaast zal een recht op dataportabiliteit ervoor moeten zorgen dat de platforms die vandaag toonaangevend zijn niet een monopolie kunnen behouden doordat klanten niet over kunnen stappen zonder verlies van hun data. Marktleidende posities moeten verdiend worden door superieure dienstverlening. Prijsdiscriminatie op het internet op</p>

	<p>basis van oneigenlijke gronden is ongewenst. D66 wil dat gegevensverwerkers transparanter zijn (p. 125)</p>
Online keuzevrijheid	<p>Handhaving van de mededingingswet moet zo georganiseerd zijn dat spelers die soms meer dan de helft van de markt tot klant hebben hun marktaandeel niet misbruiken. In eerste instantie wordt deze mededinging en de keuzevrijheid van consumenten bewaakt op Europees niveau. De ACM moet voor haar deel van het toezicht meer capaciteit en middelen krijgen.</p> <p>De cookiewet is niet het goede antwoord op het heimelijk verzamelen van persoonsgegevens door internetbedrijven. Om te zorgen dat mensen weloverwogen toestemming geven moet dit via de browser geregeld worden. Ook de keuze over profiling moet bewust zijn. Consumenten moeten kunnen kiezen welke gegevens zij willen delen, met wie en waarvoor. Bij toepassingen, zoals bijvoorbeeld intelligente auto's, slimme energiemeters, medische apparatuur en andere applicaties, moet voor consumenten de keuze bestaan om bij het afnemen van een dienst gegevens wel of niet te overleggen zonder dat het recht op afname van de dienst komt te vervallen. Er moeten minimumeisen komen voor digitale producten, zo moeten inapp-kosten duidelijk zijn, moet er duidelijkheid zijn over data-oogst, over maatregelen om datarroof te voorkomen en moeten veiligheid, stabiliteit en integriteit voor gebruikers inzichtelijk zijn. De Autoriteit Persoonsgegevens moet in haar taakuitoefening gelijke tred kunnen houden met de ontwikkelingen op het terrein van technologie, big data en Internet of Things. (p. 126)</p>
Digitaal burgerschap	<p>D66 wil dat kinderen vanaf de basisschool les krijgen in digitale vaardigheden en informatica om hen voor te bereiden op een leven en carrière in een digitale economie en samenleving. Wij willen dat kinderen als onderdeel hiervan van jongs af aan het belang van privacy en hoe zij in het tijdperk van big data zelf kunnen handelen om hun privacy te beschermen wordt bijgebracht.</p> <p>D66 ziet ook kansen voor digitale versterking van onze democratie en wil onderzoek laten doen naar de mogelijkheden van laagdrempelig en toegankelijk stemmen en het online ontwikkelen van wetsvoorstellen. Dergelijke innovaties kunnen zorgen voor een belangrijke versterking van onze parlementaire democratie. Voor D66 is het echter essentieel dat de betrouwbaarheid en controleerbaarheid van de verkiezingen boven alle twijfel is verheven. (p. 126)</p>
Geen Big Brother overheid	<p>D66 wil dat de overheid zelf terughoudend is met het verzamelen van data en voorkomt dat schijnveiligheid persoonlijke vrijheden inperkt. Het kabinet heeft drie wetten in voorbereiding die de bevoegdheden van inlichtingen- en opsporingsdiensten vergroten. Dat is begrijpelijk in tijden van terreur, maar inhoudelijk problematisch. Allereerst omdat het ongericht verzamelen van data een inbreuk is op fundamentele burgerrechten. Ten tweede omdat de noodzaak onvoldoende onderbouwd is en ten derde omdat het de economie schaadt. In plaats van datasleepnetten, massasurveillance en hackende politieagenten wil D66 human intelligence, verplichte informatie-uitwisseling tussen nationale diensten, betere waarborgen en scherp toezicht achteraf. Het budget van de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) moet daarom omhoog en er moet toezicht</p>

	komen op de opsporingsdiensten, zeker als de politie – na het leger en de inlichtingendiensten – een hackbevoegdheid krijgt. (p. 127)
Open overheid	D66 wil dat de overheid volledige inzage geeft in de data die ze verzamelt en in de manier waarop ze deze gebruikt. Juist omdat mensen vaak verplicht zijn om deze gegevens te overleggen, moet altijd duidelijk zijn welke gegevens bij de overheid bekend zijn en welke instantie ze gebruikt. Wij willen dat het aantal basisregistraties en bestandkoppelingen beperkt blijft. Met maar liefst twaalf basisregistraties, talloze gekoppelde bestanden en een nieuw authenticatiesysteem dat standaard alle gegevens opvraagt, is het zeer de vraag of dit nu het geval is. Daarom moet de overheid werk maken van betere doelbinding en meer privacy by design, onder meer bij aanbestedingen en inkoop van hard- en software. Daarnaast wil D66 dat er ook bij bedrijven meer transparantie komt over het verzamelen en gebruiken van data. Ook in de private sector blijft het belangrijk om transparantie na te streven om de positie van de consument te versterken.(p. 127)
Cyber security	D66 wil dat Nederland vooroploopt in het veilig maken en houden van het internet – in Nederland, in Europa en daarbuiten. Wij beschouwen encryptie als het briefgeheim van de 21e eeuw. Goede versleuteling beschermt persoonsgegevens, bedrijfsgeheimen en overheidsdocumenten. Het maakt het internet veiliger en is daarmee ook van economisch belang. Nederland moet encryptie stimuleren en dit wereldwijd uitdragen. Dat betekent uiteraard ook dat Nederland niet offensief gebruik maakt van (nog onbekende) softwarefouten (0 days, backdoors) en dat de politie niet mag hacken via technische kwetsbaarheden, zoals het Wetsvoorstel computercriminaliteit 3 regelt. Immers, dat zou de politie een motief geven om het internet te verzwakken, een kant die we niet op moeten. Wij willen ook vastleggen in de wet dat overheden niet ingrijpen in internetprotocollen. Steeds meer landen willen controle over hun burgers via het internet (via afscherming, blokkades, censuur, surveillance) en over het internet zelf (via netneutraliteit, het beheer en de uitgifte van namen en nummers). Steeds vaker raakt dit de centrale protocollen waarop het internet draait (Internet Protocol, Hypertext Transfer Protocol, etc.). Dit maakt het internet onveiliger en onbetrouwbaarder. Daarom moet Nederland zich inzetten voor een internationale afspraak dat landen de centrale internetprotocollen met rust laten. D66 wil een zogenaamd ‘bug bounty programma’ opzetten – waarbij welwillende hackers beloond worden voor het vinden van beveiligingsproblemen – om de digitale infrastructuur van de overheid zo goed mogelijk te beschermen en hackers stimuleren om fouten die zij vinden in die infrastructuur te melden aan de overheid. (p. 128)
Nationaal centrum voor cybersecurity	Om de cyberveiligheid in Nederland nog beter te dienen, moet het NCSC echt onafhankelijk worden, vergelijkbaar met het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Zo kunnen justitie of de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD) geen invloed uitoefenen op de adviezen. D66 wil dat het werk van goedwillende hackers meer opvolging krijgt. Daarom wil D66 dat producenten makkelijker aansprakelijk gesteld kunnen worden voor bekende beveiligingslekken

	<p>waar geen patches voor beschikbaar zijn. Gezien de successen met Responsible Disclosure, geeft de overheid het goede voorbeeld. (p. 128)</p>
Europa en digitale groei	<p>Europa is essentieel voor ambitieuze schone en digitale groei. In en met Europa zorgen wij voor één digitale markt waarin het echt eenvoudig is over grenzen digitaal zaken te doen. We bouwen aan een energiemarkt die snel kan verduurzamen, maken afspraken met handelspartners waarin we onnodige barrières opheffen, met oog voor mens, natuur en milieu en maken Nederland en Europa tot een plek waar talent zich maximaal ontwikkelt en waar internationaal talent zich graag vestigt. (p. 133)</p>
Cyber warfare	<p>Nederland moet scherpe keuzes maken over de ambities van de krijgsmacht. Er gaapt momenteel een gat tussen ambitie en middelen. De noodzakelijke middelen moeten beschikbaar worden gesteld zodat de krijgsmacht aan haar internationale verplichtingen en grondwettelijke taken kan voldoen en kan inspelen op de zich voortdurend ontwikkelende veiligheidssituatie. Daar hoort allereerst de erkenning bij dat effectieve defensie nog altijd leunt op drie klassieke pijlers: landmacht, marine en luchtmacht.</p> <p>D66 voegt daar expliciet een nieuw aspect aan toe en dat is digitale oorlogsvoering (cyber warfare). D66 ziet Nederland als digitale koploper in Europa. De bescherming van Nederland als wereldwijd knooppunt van verkeers- en datastromen vraagt om significante verhoging van het budget voor cybersecurity, zowel binnen Defensie als binnen Veiligheid en Justitie. D66 wil met dit extra budget het cybercommando, de inlichtingen- en communicatiecapaciteit en het IT netwerk versterken. D66 wil dat Defensie, het Nationale Cyber Security Centrum, onderzoeksinstituten en bedrijven intensief samenwerken aan de bescherming van onze vitale infrastructuren en aan het ontwikkelen van innovatieve producten en diensten. Op die manier beschermen we Nederland als knooppunt en versterken we tegelijkertijd onze exportpositie.</p> <p>D66 wil dat ons land in staat blijft deel te nemen aan activiteiten in het hoogste geweldsspectrum. Gelegen binnen een ring van instabiliteit is dit voor Nederland en Europa noodzakelijk. Tegelijkertijd deinzen wij er niet voor terug om ons – in samenspraak met onze partners – te specialiseren. We zullen bijvoorbeeld met mensen én middelen moeten anticiperen op het toenemende belang van cyber warfare en daarmee dus ook een hogere prioriteit geven. Een combinatie van investeren en specialiseren: daarmee blijft het mogelijk om onze veiligheid te bewaken en met partners deel te nemen aan de meest complexe militaire interventies. (p. 147)</p>
Autoriteit Persoonsgegevens	<p>Vrijheid betekent dat je veilig en onbespied op jezelf en met anderen kunt zijn. Het recht op privacy is niet voor niets een grondrecht van ons allemaal. Door digitalisering en door bedrijven en overheid die steeds meer van ons willen weten en over ons registreren, komt onze privacy onder druk te staan. D66 vindt het ongewenst dat de overheid persoonsgegevens koppelt of analyseert, bijvoorbeeld met het doel bepaalde veiligheidsdoelstellingen te bereiken. Het verzamelen van persoonsgegevens gebeurt vaak zonder dat we ons dat realiseren. D66 wil daarom mensen de macht teruggeven om over hun privégegevens te beschikken zodat we onze privacy zorgvuldiger kunnen beschermen.</p>

	<p>Door meer bewustwording en door strenge, heldere en uitvoerbare regels die ons beschermen. Daarvoor is het belangrijk dat er een verruiming van het budget komt voor de Autoriteit Persoonsgegevens, zodat zij over voldoende tijd, instrumenten en menskracht beschikt om die regels te handhaven en tegelijkertijd ook als meldpunt of vraagbaak voor overheid, bedrijfsleven, (maatschappelijke) organisaties en consumenten te dienen. De opsporingsdiensten krijgen steeds meer toegang tot onze gegevens. Ook wanneer we geen verdachte zijn. De Autoriteit houdt al toezicht op de politie, maar moet daarnaast ook een stoel krijgen aan tafel bij de CTIVD. Ook de inlichtingendiensten hebben bevoegdheden die raken aan onze privacy. D66 is tegen de maatregelen die het op grote schaal hacken en aftappen van computers van onschuldige personen of ongericht monitoren of opslaan van internetactiviteit of communicatie door de overheid mogelijk maken. (p. 156)</p>
Informatiecommissaris Open Overheid	<p>D66 wil de overheid toegankelijker en transparanter maken voor mensen en bedrijven. Dat begint met overheidscommunicatie die voor iedereen te begrijpen is en het contact met ambtenaren persoonlijker maakt. We voeren de Wet open overheid in, zodat voor bepaalde categorieën overheidsinformatie actieve openbaarmaking en voor de rest het beginsel van publieke toegang de norm wordt. Ook komt er een informatiecommissaris om toe te zien op de implementatie van deze wet en verdere juridisering bij verzoeken om informatie te voorkomen. In lijn hiermee ratificeert Nederland het Verdrag van Tromsø. Ten slotte wil D66 dat de overheid via de website wiekrijgtmijngegevens.nl duidelijk inzicht verschaft aan wie en met welke reden persoonsgegevens zijn verstrekt. (p. 163)</p>
Nederland met 2 bestuurslagen	<p>De afgelopen decennia hebben ons geleerd dat alle vormen van blauwdrukdenken om het provinciaal bestuur te hervormen gedoemd zijn te mislukken. Ze blijken politiek onhaalbaar of houden te weinig rekening met de regionale verschillen in ons land. We moeten erkennen dat de bestuurlijke vraagstukken in Nederland niet overal van dezelfde orde zijn. Om die reden durven we te kiezen voor differentiatie, voor meer flexibiliteit, voor meer maatwerk. Steden zijn daarbij vaak de motor voor de versterking van de concurrentie- en innovatiekracht van Nederland. Internationaal zien we ook dat de concurrentie juist plaatsvindt tussen die stedelijke regio's. Steden moeten de ruimte krijgen hun rol goed te vervullen. Deze stedelijke regio's moeten daarom de mogelijkheid krijgen taken van de provincie over te nemen, en 'provincievrij' te worden. Via deze weg ontstaat zo in de komende jaren perspectief op een binnenlands bestuur met slechts twee bestuurslagen, de landelijke en de gemeentelijke. (p. 160)</p>
Transparante overheid	<p>Nederland snakt naar publiek leiderschap. De overheid moet duidelijk zijn over wat zij doet en niet doet. Wanneer stelt en handhaaft de overheid enkel kaders, wanneer jaagt zij ontwikkelingen aan en wanneer neemt zij zelf de uitvoering ter hand. Politici moeten aanspreekbaar en afrekenbaar zijn. Een jaarlijkse Verantwoordingsdag draagt daar aan bij. Bij een betrouwbare overheid staat ook integriteit hoog in het vaandel. Bewindspersonen maken hun zakelijke en financiële belangen openbaar om de schijn van belangenverstremming te vermijden. Voor Tweede Kamerleden en ministers gaat bovendien een wachtperiode gelden voor</p>

	<p>het aannemen van banen bij bedrijven die gerelateerd zijn aan een beleidsterrein waar zij verantwoordelijk voor waren. Helderheid over de financiering van politieke partijen is een voorwaarde voor vertrouwen. Bij de financiering van politieke partijen zorgen we dat ook bijdragen via aan een partij gelieerde stichtingen en donaties uit het buitenland openbaar worden gemaakt (p. 163)</p>
--	---